

Psihosocijalne posljedice uvođenja eura na ovisnike o kockanju

Ćurak, Dora

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:172590>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-10**



Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)



Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

**PSIHOSOCIJALNE POSLJEDICE UVOĐENJA EURA NA OVISNIKE O
KOČKANJU**

Diplomski rad

Dora Ćurak

Mentorica: prof. dr. sc. Nataša Jokić-Begić

Zagreb, 2024.

IZJAVA

Pod punom moralnom odgovornošću izjavljujem da sam ovaj rad izradila samostalno te da u njemu nema kopiranih, prepisanih ili preuzetih dijelova teksta tuđih radova koji nisu propisno označeni kao citati s navedenim izvorom iz kojeg su preneseni.

U Zagrebu, 24. rujna 2024.

Dora Ćurak

Sadržaj

Sažetak

Abstract

Uvod	1
Dijagnostički kriteriji ovisnosti o kockanju	1
Epidemiologija ovisnosti o kockanju	2
Faktori rizika za razvoj ovisnosti o kockanju.....	2
Psihosocijalne posljedice ovisnosti o kockanju.....	3
Uvođenje eura u Republici Hrvatskoj	5
Cilj istraživanja	6
Metoda	6
Sudionici.....	6
Postupak	9
Obrada rezultata	11
Rezultati i rasprava	12
Iluzija eura i posljedice na potrošnju novca na kockanje.....	12
Psihološke posljedice uvođenja eura na ovisnike o kockanju	20
Socijalne posljedice uvođenja eura na ovisnike o kockanju	24
Metodološki nedostaci	26
Zaključak.....	28
Literatura	29
Prilog A.....	33
Prilog B.....	35

Psihosocijalne posljedice uvođenja eura na ovisnike o kockanju
Psychosocial consequences of the euro adoption on gambling addicts

Dora Ćurak

Sažetak

Ovisnost o kockanju smatra se jednom od najtežih vrsta ovisnosti, no u literaturi nema dovoljno nalaza o utjecaju promjene valute u nekoj državi na ponašanje ovisnika o kockanju. U većini zemalja u kojima je uveden euro došlo je do razvoja iluzije eura, odnosno potrošači su se prilikom potrošnje novca oslanjali na nominalnu vrijednost nove valute i na osnovi nje donosili odluke o kupovini. Stoga se postavlja pitanje je li se takva pojava manifestirala i kod ovisnika o kockanju nakon uvođenja eura u Republici Hrvatskoj. Cilj ovoga rada bio je utvrditi psihosocijalne posljedice koje je uvođenje eura ostavilo na ovisnike o kockanju u Republici Hrvatskoj. Uz pomoć provedbe dubinskih intervjuova s 18 pacijenata koji su se u trenutku provedbe istraživanja nalazili na liječenju od ovisnosti o kockanju u Psihijatrijskoj bolnici sv. Ivan u Zagrebu i u Klubu ovisnika o kocki u Splitu, dobiven je uvid u psihosocijalne posljedice koje je uvođenje eura ostavilo na njih. Istraživanjem je potvrđena pojava iluzije eura, uslijed čega je povećana potrošnja novca na kockanje, što je posljedično pojačalo negativan utjecaj na mentalno zdravlje ispitanika, njihov odnos s obitelji i prijateljima te na posao.

Ključne riječi: ovisnost o kockanju, iluzija eura, psihosocijalne posljedice, dubinski intervju, tematska analiza

Abstract

Gambling addiction is considered one of the most difficult types of addiction, but there are not enough findings in the literature about the impact of currency changes on the behaviour of gambling addicts. In most countries where the euro was introduced, the illusion of the euro developed, that is, when spending money, consumers relied on the nominal value of the new currency to make purchasing decisions. Therefore, the question arises whether this phenomenon also manifested among gambling addicts after the introduction of the euro in the Republic of Croatia. The aim of this paper was to determine the psychosocial consequences that the adoption of the euro had on gambling addicts in the Republic of Croatia. With the help of conducting in-depth interviews with 18 patients who, at the time of the research, were being treated for gambling addiction at the Psychiatric Hospital of St. Ivan in Zagreb and in the Club of Gambling Addicts in Split, an insight into the psychosocial consequences that the adoption of the euro had on them was gained. The research confirmed the appearance of the euro illusion, which resulted in an increased spending on gambling. This consequently increased the negative impact on the respondents' mental health, their relationships with family and friends and their work.

Key words: gambling addiction, euro illusion, psychosocial consequences, in-depth interview, thematic analysis

Uvod

Dijagnostički kriteriji ovisnosti o kockanju

Kockanje je aktivnost koja je oduvijek postojala i označava zabavnu aktivnost za većinu kultura (Moreira i sur., 2024), a definira se kao ulaganje novca u neizvjestan događaj koji može rezultirati još većim ishodom (Petry, 2001). Postoji nekoliko vrsta kockanja, među kojima su najzastupljenije igre na sreću, sportsko klađenje, poker aparati, rulet i online klađenje (Đukanović i Knežević-Tasić, 2015). Razlikuju se socijalni kockari, kod kojih nema znakova ovisnosti i gubitka kontrole, profesionalni kockari, za koje je karakteristično planirano kockanje bez impulzivnog ponašanja (Hasanović i Pajević, 2018) te patološki kockari ili ovisnici o kockanju, koji prilikom kockanja preuzimaju rizik za ishod događaja koji je sasvim slučajan i pri tome gube kontrolu nad samim postupkom (Bolen i Boyd, 1968). Patološki je oblik kockanja uvršten u klasifikaciju bolesti Američke psihijatrijske udruge 1980. godine (Kaminer i Petry, 1999) te se danas smatra jednom od najtežih i najsloženijih vrsta ovisnosti (Hasanović i Pajević, 2018). U Međunarodnoj klasifikaciji bolesti (MKB-10), ovaj je poremećaj klasificiran unutar poremećaja navika i nagona, dok je unutar Dijagnostičkog i statističkog priručnika za duševne poremećaje klasificiran unutar poremećaja koji nisu vezani uz psihoaktivne tvari (Američka psihijatrijska udruga, 2014). Ovisnost o kockanju (F63.0) moguće je dijagnosticirati ukoliko je kod osobe prisutno problematično kockanje, odnosno ono koje je kod pojedinca već izazvalo poteškoće u različitim životnim područjima (Koić i sur., 2009) te koje je ustrajno tijekom perioda od 12 mjeseci. Za postavljanje dijagnoze ovisnosti o kockanju pojedinac mora ispuniti četiri ili više dijagnostičkih kriterija. Sukladno tome, pojedinac mora iskazivati potrebu za kockanjem sa sve većim financijskim sredstvima kako bi dosegao željenu razinu uzbuđenja. Nadalje, osoba treba pokazivati znakove nemira i razdražljivosti kada pokušava prestati s kockanjem ili smanjiti njezin intenzitet te imati višestruke neuspješne pokušaje smanjenja ili prestanka kockanja. Također, takva je osoba često zaokupljena razmišljanjem o kockanju i često poseže za kockanjem u trenucima kada se osjeća loše. Ovisnici o kockanju često se vraćaju kockanju nakon gubitka novca kako bi pokušali nadoknaditi nastali dug te su skloni laganju s ciljem prekrivanja svoje ovisnosti. Isto tako, ovisnici o kockanju često zbog kockanja ugrožavaju svoje odnose s bližnjim osobama, obrazovanje ili posao te se oslanjaju na

druge osobe u pogledu olakšavanja financijske situacije u kojoj su se našli zbog dugova prouzrokovanih kockanjem (Američka psihijatrijska udruga, 2014).

Epidemiologija ovisnosti o kockanju

Smatra se da je industrija kockanja jedna od najbrže rastućih industrija na svijetu (Sulkenen i sur., 2019). Prevalencija ovisnosti o kockanju u svjetskoj populaciji odraslih osoba u posljednjoj godini u rasponu je od 1.1% do 3.5% (Moreira i sur., 2024). Budući da je kockanje postala legalna, lako dostupna i marketinški promovirana aktivnost za punoljetne osobe u Republici Hrvatskoj, broj ovisnika o kockanju se povećava (Zoričić i sur., 2009). Prema podacima Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (2024), svaka treća osoba u Hrvatskoj igra igre na sreću, a od 1.4% do 2.4% osoba u Hrvatskoj je ovisno o kockanju. Isto tako, prema rezultatima istraživanja učestalosti kockanja mladih osoba u 33 europske države koje su sudjelovale u istraživanju, Hrvatska se nalazi na osmom mjestu po učestalosti kockanja mladih osoba (Ricijaš, 2020). Nadalje, prema Ricijaš (2020), danas u Hrvatskoj postoji 15 puta više prodajnih mjesta igara na sreću, u odnosu na kraj 20. stoljeća. Sukladno navedenim podacima, ovisnost o kockanju smatra se važnim javnozdravstvenim problemom (Calado i Griffiths, 2016).

Faktori rizika za razvoj ovisnosti o kockanju

Jedan od faktora rizika za razvoj ovisnosti o kockanju su sociodemografski faktori, poput dobi, spola i obrazovanja. Najveći rizik za razvoj ovisnosti o kockanju imaju osobe u dobi od 18 do 25 godina, pri čemu problemi uzrokovani ovisnosti o kockanju dostižu svoj vrhunac najčešće u dobi od 20. do 35. godine života. Ovisnici o kockanju su u najvećoj mjeri muškarci mlađe životne dobi, koji su neoženjeni i imaju srednju stručnu spremu (Torre i sur., 2010). Uz kockanje, muškarci često razvijaju i druge vrste ovisnosti, poput ovisnosti o psihoaktivnim tvarima. Za razliku od muškaraca, žene najčešće razvijaju ovisnost o kockanju u srednjoj životnoj dobi te uz kockanje ne razvijaju ovisnost o psihoaktivnim tvarima (Torre i sur., 2010). Isto tako, osobine ličnosti mogu utjecati na razvoj ovisnosti o kockanju. Rezultati istraživanja ukazuju na pozitivnu korelaciju između neuroticizma i ovisnosti o kockanju (Stromme i sur., 2021) te na negativnu korelaciju između savjesnosti i ovisnosti o kockanju (Bagby i sur., 2007). Nadalje, jedan od rizičnih faktora za razvoj ovisnosti o kockanju su i negativna iskustva iz djetinjstva.

Prema rezultatima istraživanja koje su proveli Tucker i suradnici (2021), osobe koje su tijekom djetinjstva doživjele tri ili više negativnih iskustava, poput zlostavljanja i zanemarivanja, imale su 69% veći rizik za razvojem ovisnosti o kockanju u odrasloj dobi, u odnosu na osobe koje nisu imale takva iskustva. Dodatno, neadekvatni stilovi suočavanja s problemima, vršnjačko kockanje, poteškoće u školi i problemi s kockanjem u obitelji također se smatraju rizičnim faktorima za razvoj ovisnosti o kockanju (Shead i sur., 2010).

Psihosocijalne posljedice ovisnosti o kockanju

Suočavanje s brojnim gubitcima i neizvjesnost oko pronalaženja financijskih sredstava za kockanje mogu imati štetan učinak na mentalno zdravlje ovisnika o kockanju. Ovisnost o kockanju može izravno potaknuti ili pogoršati simptome depresije, anksioznosti i poremećaja ličnosti (Fong, 2005). Poremećaji raspoloženja česti su kod ovisnika o kockanju, pri čemu stopa komorbiditeta iznosi 75% za unipolarnu depresiju i 30% za bipolarni poremećaj raspoloženja (Hollander i sur., 2000). Isto tako, ovisnici o kockanju iskazuju o većoj razini doživljenog stresa i poteškoćama sa spavanjem (Morasco i sur., 2006). Nadalje, kao posljedica razvoja simptoma ovisnosti o kockanju, kod ovisnika se javljaju osjećaji krivnje, srama, očaja i beznađa, zbog čega su u ovoj populaciji česti pokušaji suicida (Fong, 2005). Procjenjuje se da će od 17% do 24% ovisnika o kockanju pokušati suicid tijekom svog života nakon velikog gubitka (Ledgerwood i Petry, 2004). Nadalje, patološko kockanje ima i negativan učinak na anksioznost. Kod ovisnika o kockanju moguć je razvoj anksioznosti prije kockanja, koju mogu smanjiti samo kockanjem. Isto tako, moguć je razvoj i anticipacijske anksioznosti tijekom kockanja koju mogu opisivati kao ugodnu ili neugodnu (Fong, 2005). Za mnoge je ovisnike kockanje način bijega od stvarnosti i izbjegavanja životnih obveza i odgovornosti (Fong, 2005). Dodatno, rezultati istraživanja pokazuju da ovisnost o kockanju također utječe na razvoj impulzivnosti, osobito u trenucima pogoršanja financijske situacije (Alessi i Petry, 2003). Nadalje, kao posljedicu ovisnosti o kockanju, moguće je razviti i obrambene mehanizme, poput izbjegavanja, racionalizacije, poricanja, minimiziranja i intelektualizacije, koji nastaju kao rezultat izraženog srama i krivnje koju ovisnici o kockanju osjećaju (Rosenthal i Ruggle, 1994). Ovisnici o kockanju također pokazuju sniženo samopoštovanje (Fong, 2005).

Psihološke posljedice, koje ujedno mogu biti i odrednice ovisnosti o kockanju, su i kognitivne distorzije, odnosno pogrešne percepcije i vjerovanja pojedinca o njegovoj sposobnosti predviđanja i kontrole ishoda nekog budućeg događaja. Ovakve distorzije objašnjavaju i zašto ovisnici nastavljaju kockati nakon gubitaka (Ladouceur i sur., 2001), iako je njihova etiologija nejasna. Neki su teorijski pristupi razvoj kognitivnih distorzija u kockanju povezivali s nižim sposobnostima rasuđivanja, ali taj odnos nije dovoljno empirijski istražen (Muela i sur., 2021). Neke od najčešćih kognitivnih distorzija koje se javljaju kod ovisnika o kockanju su iluzija kontrole (Ladouceur i Walker, 1996; prema Choliz, 2010), selektivnost u obradi informacija, zabluda kockara te kognitivna distorzija vezana uz rane velike dobitke (Jacobsen i sur., 2007).

Ovisnost o kockanju povezana je s nizom negativnih socijalnih posljedica. Socijalne posljedice ovisnosti o kockanju, poput financijskih poteškoća, porasta kriminala i poteškoća u izvršavanju obveza na poslu su najučestalije. Smatra se da kontinuirano kockanje može negativno utjecati na gotovo svaki aspekt socijalnog života kockara zjjjj. Financijski gubici i dugovi najvidljivija su posljedica ovisnosti o kockanju. Ovisnici mogu u vrlo kratkom vremenu izgubiti cijelu ušteđevinu (Fong, 2005). Rezultati istraživanja pokazuju da patološki kockari imaju pet puta veće stope bankrota u usporedbi s općom populacijom te su skloniji koristiti nezakonite načine dolaženja do financijskih sredstava kako bi mogli nastaviti s kockanjem (Gerstein, 1999; prema Fong, 2005). Ovisnost o kockanju ima izrazit negativan učinak na obitelji kockara. Sukladno tome, ovisnici o kockanju imaju veće stope razvoda u odnosu na opću populaciju (Gerstein, 1999; prema Fong, 2005), koji često nastaju kao rezultat financijskih prijevara obitelji i zlostavljanja supružnika i djece uslijed kaotičnih situacija koje izaziva kockanje u kombinaciji sa zlouporabom supstanci, komorbidnim psihijatrijskim poremećajima, promjenama raspoloženja i impulzivnim crtama ličnosti. Osim toga, ovisnici o kockanju često izbjegavaju socijalne interakcije i udaljavaju se od društva (Rantala i Sulkunen, 2012). Nadalje, ovisnost o kockanju negativno djeluje i na poslovne aktivnosti ovisnika i uspješno izvršavanje obveza na poslu, pri čemu dolazi do smanjenja produktivnosti, kašnjenja, izostanka s posla, nezainteresiranosti za napredovanjem i poteškoća s pronalaskom novog posla zbog pronevjerena novca na prethodnom radnom mjestu (Fong, 2005). James (2005; prema Fong, 2005) također navodi da je jedna od posljedica patološkog kockanja i beskućništvo.

Uvođenje eura u Republici Hrvatskoj

Euro je službena valuta unutar eurozone, odnosno u ukupno 20 država članica Europske unije. Dana 12. srpnja 2022. Vijeće Europske unije službeno je odobrilo pristupanje Hrvatske eurozoni i odredio tečaj hrvatske kune od 7,53450 za euro (European Central Bank, 2024). Republika Hrvatska je 1. siječnja 2023. godine uvela euro i postala 20. članica eurozone. Rezultati dosadašnjih istraživanja o uvođenju eura kao nove valute izvještavaju o pojavi efekta novčane iluzije, odnosno u ovom slučaju euro iluzije (Novak i sur., 2023). Euro iluzija predstavlja fenomen prema kojem je percepcija cijene u novoj valuti, odnosno eurima, pod utjecajem poznate ljestvice vrijednosti valute koja je prije bila korištena. Sukladno tome, sama kupovina potrošača određena je ovom iluzijom, sve dok se potrošači ne naviknu na novu valutu. Prema efektu euro iluzije, potrošači percipiraju svoje plaće i cijene nižima u odnosu na one iskazane u prethodno važećoj valuti, budući da euro ima nižu nominalnu vrijednost u usporedbi s brojnim drugim valutama koje su bile prisutne u Europi, što je osobito izraženo uspoređujući nominalnu vrijednost eura i kune (Novak i sur., 2023). Nadalje, prema Hsu (2022), iskustvo koje su potrošači imali s prethodnom valutom utječe na njihove odluke o kupovini po cijenama koje su iskazane u novoj valuti. Isto tako, smatra se da na takve odluke potrošača utječe i emocionalna povezanost s prethodnom valutom.

Novak i suradnici (2023) također navode da uvođenje eura kod potrošača dovodi do straha od povećanja cijena, odnosno inflacije. Potrošači su imali negativan stav oko uvođenja eura u mnogim europskim zemljama zbog straha oko primjene neispravne stope konverzije, prilagodbe cijena iz prethodne valute eurima te zbog zaokruživanja cijena radi jednostavnijeg plaćanja.

Prema rezultatima istraživanja koje su proveli Kooreman i suradnici (2004) iznos donacija koje su građani Nizozemske ostavljali nakon uvođenja eura 2002. godine bio je veći od stope inflacije, sukladno čemu je zaključeno da se kod stanovnika razvila iluzija eura (Bittschi i Duppel, 2015). Nadalje, prema Del Missier i suradnicima (2007), iluzija eura u Irskoj i Italiji bila je prisutna i tri godine nakon promjene valute, pri čemu je ona u Italiji bila veća nego u Irskoj, budući da je domaća valuta u Irskoj prema nominalnoj vrijednosti bila bliža euru, u odnosu na domaću valutu koja je bila službena u Italiji prije uvođenja eura.

Sukladno rezultatima dosadašnjih istraživanja, prema kojima je u većini zemalja u kojima je uveden euro došlo do razvoja iluzije eura, odnosno potrošači su se prilikom potrošnje novca oslanjali na nominalnu vrijednost nove valute i na osnovi nje donosili odluke o kupovini, postavlja se pitanje je li se takva pojava manifestirala i kod ovisnika o kockanju nakon uvođenja eura u Republici Hrvatskoj. Preciznije, je li iluzija eura uzrokovala povećanu potrošnju novca za kockanje, a što je posljedično dovelo do negativnog učinka na psihičko i socijalno funkcioniranje ovisnika o kockanju. Osim aktualnosti, ovo istraživanje ima dodatnu važnost zbog nepostojanja sličnih istraživanja na ovu temu.

Cilj istraživanja

Cilj istraživanja bio je ispitati doživljaj utjecaja uvođenja eura na kockarska ponašanja i psihosocijalne posljedice koje je uvođenje eura, putem potencijalne euro iluzije, ostavilo na ovisnike o kockanju u Republici Hrvatskoj. S obzirom na činjenicu da je ova tema neistražena, za istraživanje je primijenjena kvalitativna metodologija. Istraživačko pitanje ovoga rada je: *koje percipirane psihosocijalne posljedice uvođenje eura ima na ovisnike o kockanju u Republici Hrvatskoj?*

Metoda

Sudionici

Uzorak je bio namjerni te je izabran na temelju prethodno dostupnih spoznaja o populaciji ovisnika o kockanju. U istraživanju je sudjelovalo 18 sudionika, 16 muškaraca i dvije žene. Svi su se sudionici bavili kockanjem prije i nakon uvođenja eura u Republici Hrvatskoj, a tijekom provedbe istraživanja bili su uključeni na liječenje od ovisnosti o kockanju. Najmlađi sudionik imao je 22 godine, a najstariji sudionik 52 godine ($M=31.5$). Od ukupnog broja sudionika, 14 sudionika navelo je da imaju završeno srednjoškolsko obrazovanje, tri sudionika su za vrijeme istraživanja pohađali studij, a jedan sudionik je naveo da je sveučilišni prvostupnik. Nadalje, 16 je sudionika navelo da dolaze iz gradskog područja, dok su dvojica sudionika naveli da dolaze sa seoskog područja. Šestero sudionika navelo je da trenutno živi s roditeljima, šestero njih sa suprugom i djecom, troje

sudionika navelo je da žive s partnericom, dok troje sudionika trenutno živi samo. Isto tako, 15 je sudionika navelo da su započeli s kockanjem pri kraju osnovne škole ili tijekom srednje škole na nagovor prijatelja, jedan je sudionik započeo s kockanjem u 20. godini života iz znatiželje, jedna je sudionica navela da je započela s kockanjem tijekom porodiljnog dopusta, dok je jedna sudionica rekla da je s kockanjem započela nakon stresnih životnih događaja u odrasloj dobi. Najveći je broj sudionika (N=11) naveo da je kockao u casinu, pri čemu je njih šestero također prakticiralo i online klađenje. Četvero je sudionika reklo da su se bavili sportskim klađenjem, pri čemu je njih troje navelo da su se bavili i online sportskim klađenjem. Troje sudionika bavilo se isključivo online klađenjem. Nadalje, 14 je sudionika navelo da nitko u njihovoj obitelji nije imao problem s kockanjem, pri čemu je troje sudionika reklo da su pojedini članovi njihovih obitelji kockali, ali da nisu razvili ovisničko ponašanje, dok je jedan sudionik rekao da je jedan član njegove obitelji imao problem s alkoholom. Dodatno, 14 je sudionika navelo da je kockalo i u društvu i samostalno, dok je jedan sudionik rekao da je kockao isključivo u društvu, a troje je sudionika navelo da su kockali isključivo sami. Svi su sudionici naveli da su prije dolaska na liječenje kockali svakodnevno, nekada i više puta dnevno. Sudionici su naveli da su u prosjeku na kockanje ukupno od početka kockanja potrošili oko 30 000 eura, a dvoje je sudionika navelo da su potrošili nekoliko stotina tisuća eura. Sudionici su izvijestili da su stvorili velike dugove, pri čemu njihove plaće više nisu mogle podržavati kockanje, zbog čega su se morali okrenuti i pozajmicama. Nadalje, naveli su i kako su bili bez kontrole te su cijelu plaću znali potrošiti u jednome danu, iako su neki od njih ostvarivali iznadprosječna primanja. Naveli su da ih je na ponovno kockanje nakon ostvarenog gubitka motiviralo vraćanje potrošenog novca, nada da će idući put biti dobitan i želja za adrenalinom. Karakteristike sudionika predstavljene su u *Tablici 1*.

Tablica 1*Karakteristike sudionika koji su sudjelovali u istraživanju*

Oznaka	Dob	Spol	Bračni status	Zanimanje	Vrsta kockanja	Ukupna potrošnja novca na kockanje
PBSVI1	23	M	Živi u izvanbračnoj zajednici	Geodetski tehničar	Sportsko klađenje	30 000 eura
PBSVI2	30	M	Neoženjen	Završio opću gimnaziju	Sportsko klađenje, online klađenje	/
PBSVI3	23	M	Neoženjen	Tehničar za brodstrojarstvo	Casino	40 000 – 50 000 eura
PBSVI4	43	M	Razveden	Zlatar	Casino, online klađenje	Nekoliko milijuna eura
PBSVI5	27	M	Neoženjen	Student	Casino	/
PBSVI6	28	M	Oženjen	Konobar	Casino, online klađenje	37 000 eura
PBSVI7	37	Ž	Udana	Medicinska sestra	Online klađenje	15 000 eura
PBSVI8	52	Ž	Udana	Ekonomist	Online klađenje	30 000 eura
PBSVI9	22	M	Neoženjen	Student	Casino, online klađenje	2 000 – 4 000 eura
PBSVI10	35	M	Oženjen	Komercijalist	Casino, online klađenje	55 000 eura
PBSVI11	31	M	Neoženjen	Komercijalist	Sportsko klađenje, online klađenje	50 000 eura
ST1	33	M	Neoženjen	Geodetski tehničar, prekvalifikacija za konobara	Sportsko klađenje, online klađenje	/
ST2	25	M	Živi u izvanbračnoj zajednici	Student	Casino	/

ST3	23	M	Neoženjen	Arhitektonski tehničar	Online klađenje	30 000 – 40 000 eura
ST4	44	M	Oženjen	Prvostupnik ekonomije	Casino	Nekoliko stotina tisuća eura
ST5	26	M	Neoženjen	Konobar	Casino, online klađenje	Nekoliko stotina tisuća eura
ST6	32	M	Živi u izvanbračnoj zajednici	Kuhar	Casino	250 000 eura
ST7	35	M	Oženjen	Prometni redar	Casino	Nekoliko stotina tisuća eura

Postupak

Istraživačica je bila studentica diplomskog studija psihologije te je istraživanje provedeno u sklopu izrade njezinog diplomskog rada. U istraživanju je primijenjena metoda dubinskih intervjua. Svi intervjui bili su provedeni uživo u prostorijama Klinike za psihijatriju Sveti Ivan u Zagrebu, točnije u sklopu Dnevne bolnice za ovisnost o kockanju te u prostorijama Kluba ovisnika o kocki u Splitu. Svi su intervjui provedeni individualno te je na svakom intervjuu bila prisutna istraživačica, koja je vodila intervju, i sudionik. Svi su sudionici bili upoznati sa svrhom istraživanja, anonimnosti i povjerljivosti podataka te sa mogućnošću odustajanja od sudjelovanja u istraživanju. Svi su razgovori snimani sa ciljem pisanja transkripta intervjua te su svi sudionici na početku razgovora dali pristanak za snimanjem.

Intervju je bio polustrukturiran, odnosno postojala su određena pitanja koja su postavljana ispitanicima, a ovisno o njihovim odgovorima, polustrukturirani intervju omogućio je postavljanje dodatnih pitanja kako bi se dobio dublji uvid u određenu temu koju su sudionici iznosili, a koja nije bila predviđena inicijalnim setom pitanja. Na početku intervjua sudionicima su postavljena demografska pitanja, poput pitanja o njihovoj dobi, obrazovanju, mjestu stanovanja (grad/selo) te na pitanje s kime trenutno žive, kako bi se prikupile opće informacije o uzorku. Nadalje, sudionici su odgovarali na pitanja kako su započeli s kockanjem, kojom su se vrstom kockanja bavili, je li netko u njihovoj obitelji imao slične probleme te koliko su učestalo kockali. Isto tako, u uvodnom

dijelu intervjua postavljeno im je pitanje jesu li kockali sami ili u društvu, što ih je motiviralo da ponovno kockaju nakon gubitka, koliko su novca ukupno potrošili na kockanje te kakav je utjecaj kockanje imalo na njihovo financijsko stanje.

Glavi se dio intervjua sastojao od dva dijela. Sudionicima su postavljana pitanja o samoj percepciji novca, točnije eura kao valute, kako bi se dobio uvid u to je li se kod njih razvila iluzija novca. Postavljena su im pitanja bi li im bilo lakše potrošiti 13 eura ili 100 kuna / 130 eura ili 1000 kuna, kako na njih djeluje dobitak/gubitak od 13 eura ili 100 kuna / 130 eura ili 1000 kuna te bi li im bilo lakše potrošiti kovanice od 3 eura ili papirnatu novčanicu od 20 kuna. Nadalje, govorili su o tome je li uvođenje eura imalo utjecaj na njihovu potrošnju novca za kockanje, opisivali su koliko su novca trošili na kockanje prije uvođenja eura, a koliko nakon uvođenja eura, kako bi procijenili svoju prilagodbu na euro u vremenu provođenja intervjua u odnosu na period neposredno nakon što je euro uveden, plaćaju li sada češće nego prije gotovinom ili karticom te na koji se način uvođenje eura odrazilo na njihovu kupovinu u svakodnevnom životu. U drugom su dijelu intervjua sudionici odgovarali na pitanja o tome na koji je način kockanje utjecalo na njihovo mentalno zdravlje, je li kockanje loše utjecalo na njihov ugled u društvu te jesu li osjećali grižnju savjest nakon kockanja. Dodatno, sudionicima su postavljena pitanja o tome na koji je način kockanje utjecalo na njihov odnos s obitelji, posao i uspješno izvršavanje obveza na poslu te na odnos s prijateljima, pri čemu su davali odgovore na sva postavljena pitanja iz perspektive nakon uvođenja eura.

U posljednjem su dijelu intervjua sudionici govorili o tome kako su se odlučili prijaviti na liječenje, što im je na liječenju najviše pomoglo te kako su gledali na njihov problem s kockanjem nakon određenog vremena provedenog na liječenju. Isto tako, sudionici su pričali o tome imaju li podršku svoje obitelji tijekom liječenja te kako njihova obitelj gleda na njihovu ovisnost nakon određenog perioda liječenja. Na kraju intervjua sudionici su podijelili svoje želje o tome kako bi htjeli da njihov život izgleda nakon liječenja te svoje planove za budućnost. Ova tema neće biti obuhvaćena u prikazu rezultata i raspravi, uzimajući u obzir činjenicu da se sam terapijski proces liječenja ovisnosti o kockanju nije razlikovao prije i nakon uvođenja eura. Međutim, ostvareni podaci mogu poslužiti za buduća istraživanja učinaka liječenja na ovisnike o kockanju.

Provedba intervjua završena je kada su sve teme bile obuhvaćene te kada su se odgovori sudionika počeli ponavljati. Intervjui su trajali između 12 i 31 minute. Nakon provedbe intervjua napravljeni su transkripti audiozapisa. Pitanja koja su postavljena ispitanicima tijekom intervjua nalaze se u *Prilogu B*.

Obrada rezultata

Za analizu podataka primijenjena je tematska analiza. Ova vrsta analize istraživačka je metoda koja se koristi za prepoznavanje i interpretaciju tema u skupu podataka, čime se dolazi do novih uvida i razumijevanja određene problematike. Tematska analiza slijedi strukturirani pristup tumačenju podataka prikupljenih istraživanjem na način da se svaka faza analize nadovezuje na prethodnu, čime se omogućava temeljitost i sveobuhvatnost prilikom analize podataka (Naeem i sur., 2023). Razlog primjene tematske analize je neistraženost teme utjecaja uvođenja eura na psihosocijalno funkcioniranje ovisnika o kockanju, s ciljem dobivanja uvida u ovu problematiku.

Tematska analiza napravljena je u šest koraka. U prvom koraku izvršen je prijepis podataka, pri čemu je istraživačica nekoliko puta pročitala transkripte kako bi se upoznala s podacima i sadržajem koje su sudionici iznosili. Zatim je napravljen odabir podataka koji predstavljaju različite iskaze sudionika i obrasce odgovora koji su relevantni za cilj istraživanja. Druga je faza podrazumijevala identifikaciju ponavljajućih obrazaca i izraza u transkriptu, na temelju kojih su se odredile ključne riječi koje sažimaju iskustva sudionika. U trećem je koraku analize napravljeno kodiranje, odnosno podacima koji obuhvaćaju zajedničku temu ili poruku dodijeljena je određena fraza ili riječ. Ovaj je korak važan, budući da pomaže u identifikaciji odgovora koji su povezani s istraživačkim pitanjem. U četvrtom je koraku napravljen razvoj tema, što znači da su se kodovi organizirali u smislene skupine, odnosno u ovom je koraku istraživačica prešla u složeniju analizu interpretacije podataka, u odnosu na one podatke koji su dobiveni početnim procesom kodiranja. U petoj je fazi napravljena konceptualizacija putem dodatne interpretacije ključnih riječi, kodova i tema, kako bi bili sigurni da ekstrahirani podaci odgovaraju na istraživačko pitanje. Posljednja, šesta faza, podrazumijevala je stvaranje prikaza podataka i njihovo sažimanje, odnosno pisanje izvješća o rezultatima istraživanju (Braun i Clarke, 2006; prema Naeem i sur., 2023).

Rezultati i rasprava

Provedbom tematske analize identificirane su tri teme. Prva tema, koja se odnosi na *Iluziju eura*, opisuje percepciju eura u odnosu na kunu te potrošnju novca na kockanje nakon uvođenja eura. Nadalje, druga tema *Psihološke posljedice uvođenja eura na ovisnike o kockanju* bavi se negativnim učincima koje je pogoršana financijska situacija, uslijed povećane potrošnje novca za kockanje nakon uvođenja eura, a posredno putem iluzije eura, ostavila na mentalno zdravlje ovisnika o kockanju. Treća tema *Socijalne posljedice uvođenja eura na ovisnike o kockanju* opisuje nepovoljne učinke ranije navedene pojave na odnos ovisnika s obitelji, prijateljima i izvršavanje obveza na poslu.

Iluzija eura i posljedice na potrošnju novca na kockanje

S ciljem dobivanja uvida u razloge koji mogu objasniti povećanu potrošnju novca za kockanje nakon uvođenja eura, sudionicima je postavljen određeni set pitanja, čiji odgovori upućuju na zaključak da se kod ove populacije razvila iluzija o novcu.

Na pitanje bi li im bilo lakše potrošiti 13 eura/130 eura, u odnosu na 100 kuna/1000kuna, ispitanici su odgovorili da bi, budući da im se brojka od 13 eura ili 130 eura čini manja od 100 kuna ili 1000 kuna, ne obraćajući pažnju na činjenicu da je taj iznos gotovo identičan.¹

Da. Ne znam... Valjda je u glavi to neki manji iznos, lakše ga je potrošiti. (PBSVII)

Da, zato što mi u samoj brojci 130 fali jedna nula. Percipiram taj broj manjim. (PBSVI7)

Da, puno. Jednostavno mi 100 kuna zvuči više. Imam osjećaj kao da sam više mogao napraviti sa 100 kuna nego sa 13 eura. (ST3)

Isto bi bilo lakše jer mi se 1000 kuna nekako čini veliko. Za 130 eura nemam osjećaj da je to 1000 kuna. (ST5)

¹ U početku provođenja intervjua, inicijalno pitanje odnosilo se na iznose od 13 eura i 100 kuna. Međutim, jedan je ispitanik istaknuo da mu ovi iznosi zvuče mali i da bi mu bilo jednostavnije odgovoriti ukoliko se radi o većim iznosima, zbog čega je kasnije pitanje prilagođeno na iznose od 130 eura i 1000 kuna. Nije pronađena razlika u odgovorima u odnosu na iznose od 13 eura ili 130 eura i 100 kuna i 1000 kuna.

Da, zato što još uvijek vidimo tih 13 eura kao 13 nečega, poput kuna, a 13 nečega je puno manje od 100 nečega. Ljudi smo i treba nam vremena da se prilagodimo i prihvatimo to. (ST6)

130 eura zato što je manja brojka. Kocka je čista brojka. (ST7)

Pojedini su sudionici kao objašnjenje također navodili povećanje minimalnih uloga nakon uvođenja eura. Prema Hsu (2022), prilikom prelaska na novu valutu, kod potrošača se razvije strah od inflacije te oni postaju osjetljivi na minimalan porast cijena.

Smatram. Zato što kad sam stavio 100 kuna, igra bi trajala duže, a sad kad stavim 13 eura, to izgubim u praktički 10 sekundi. (PBSVI4)

Nadalje, sudionicima je postavljeno i pitanje bi li im bilo lakše potrošiti kovanice od 3 eura ili papirnatu novčanicu od 20 kuna, na što su odgovorili da bi im bilo psihološki lakše potrošiti kovanice od 3 eura, budući da to smatraju sitnim novcem, što dodatno potvrđuje da se kod njih razvila iluzija eura.

3 eura naravno zato što smiješno zvuči, to su samo 3 kovanice. (ST4)

3 eura, manje mi zvuči, nije mi velika novčana cifra. (ST5)

Naravno sitni novac zato što smo se kroz kune naviknuli da taj sitni novac nije velik novac i koliko god da ga ima on ne bi predstavljao neku ogromnu količinu, dok su sad 3 eura neka vrijednost. (ST6)

Isto tako, sudionici su odgovarali na pitanja kako na njih djeluje dobitak od 13 eura/130 eura, u odnosu na 100 kuna/1000kuna.²

Dobitak od 100 kuna je djelovao malo bolje, ispunjavao je malo bolje naš adrenalin, a kod 13 eura nema nikakvih emocija, ničega... 100 kuna. (PBSVI4)

1000 kuna je bilo puno, 130 eura je malo. 1 000 kuna zato jer je to 1000. (PBSVI6)

² U početku provođenja intervjua, inicijalno pitanje odnosilo se na iznose od 13 eura i 100 kuna. Međutim, jedan je ispitanik istaknuo da mu ovi dobitci zvuče mali i da bi mu bilo jednostavnije odgovoriti ukoliko se radi o većim iznosima, zbog čega je pitanje kasnije prilagođeno na iznose od 130 eura i 1000 kuna, ali je uz te iznose također postavljeno pitanje i za usporedbu dobitka od 13 eura i 100 kuna. Pri tome je troje ispitanika navelo da nikada nisu ciljali na dobitke od samo 13 eura i 100 kuna, zbog čega nisu mogli odgovoriti na to pitanje.

Vjerojatno bi impuls od 1 000 kuna bio veći. To je ono što sam ja doživljavao kao osoba koja je kockala. U principu je to kao jedan veliki okrugli broj i ljudski mozak možda više teži nekim većim, okruglim brojkama u vidu postignuća nekog cilja. (PBSVI10)

Više djeluje dobitak od 100 kuna. Nekako se to čini više onda u kunama. Vrijednost novca je prije bila veća i 100 kuna je donekle nešto značilo, a danas je 13 eura jako mala vrijednost i nije isto zadovoljstvo i euforija kao kad dobiješ neku veću cifru. Nekako to je kunama izgledalo značajnije i djelovalo je psihološki. (ST1)

Nadalje, sudionici su odgovarali na pitanja kako na njih djeluje gubitak od 13 eura/130 eura, u odnosu na 100 kuna/1000 kuna.³

Gubitak od 100 kuna je djelovao jače. Zbog te stotke i trinaestke, mi nikad nismo u glavi uspjeli prebaciti da je to isti iznos novca. (PBSVI4)

Manji mi je gubitak od 130 eura zbog nule koja fali. (PBSVI7)

Gubitak od 130 eura bi na mene utjecao puno manje zato što još uvijek je psihološki izražena ta manja brojka. (PBSVI10)

U ovoj situaciji bi me više pogodio gubitak od 1000 kuna jer ima jednu nulu više. Čista matematika. (ST7)

Sudionici su naveli da je uvođenje eura imalo značajan utjecaj na njihovu potrošnju novca za kockanje, budući da su prilikom prelaska na novu valutu izgubili pojam o novcu i nisu bili skloni preračunavati novac iz eura u kune kako bi se uvjerili o vrijednostima novca kojeg ulažu.

Da, veliki utjecaj. Promjena iz kune u euro je zapravo kod mene utjecala na način da sam izgubio totalni pojam o novcu. Što je prije bilo 50 kuna, sad je postalo 50 eura tako da se totalni pojam o novcu izgubio i ulozi su drastično porasli. (PBSVII)

³ U početku provođenja intervjua, inicijalno pitanje odnosilo se na iznose od 13 eura i 100 kuna. Međutim, jedan je ispitanik istaknuo da mu ovi gubici zvuče mali i da bi mu bilo jednostavnije odgovoriti ukoliko se radi o većim iznosima, zbog čega je pitanje kasnije prilagođeno na iznose od 130 eura i 1000 kuna, ali je uz te iznose također postavljeno pitanje i za usporedbu gubitka od 13 eura i 100 kuna. Pri tome je jedan ispitanik naveo da nikada nije ostvarivao tako male iznose gubitaka.

Jako velik utjecaj. Kako smo igrali online, nama su to sve bili bodovi, nama nigdje tamo ne piše ni kuna ni euro i mi smo jednostavno naviknuli imati velike cifre koje bi nas zadovoljile, poput 25 000, 30 000 kuna koje lijepo izgledaju, a u eurima to nismo mogli dobiti. Mogli bismo dobiti 1 000, 2 000 eura i to nam je izgledalo premalo, i dalje smo „igrali u kunama“ i naša primanja to više nisu mogla pokrivati. Nama je 100 eura bilo kao 100 kuna. Nekad smo s 200 kuna znali otići u casino, a danas ne možemo otići s manje od 100 eura. (PBSVI4)

Jako. Ja nisam doživljavao valutu, nego brojeve pa je onda zapravo zabava za 50 kuna prešla u zabavu za 50 eura. (PBSVI9)

Da, izrazito. Tu bih stavio naglasak na element koji je bio jako važan za online kladenje – novac ne prolazi kroz ruku i čovjek nema svjesnost koja je vrijednost novca, na kraju je to samo digitalna brojka na ekranu, ali referentno na Vaše pitanje – da, ono što je prije bila kuna, mozak nekako poistovjeti da je i dalje kuna. Smatrao sam da je 1 000 eura zapravo 1 000 kuna, a ne 7.5 puta više i zapravo čovjek u tome svemu izgubi kompas, što je bilo u mom slučaju, a što i čujem od većine prisutnih ovdje na liječenju da je to i slučaj kod njih. (PBSVII0)

Ja sam kockao 4 mjeseca nakon što je uveden euro. Uvođenje eura je imalo promjene u početku na način da sam prije mogao kockati sa 200 kuna, a sada je odjednom promjena jer ne stavim 200 kuna, nego 20 eura i onda je osjećaj skroz drugačiji. Imao sam osjećaj da kockam s manje novaca jer je manji broj tako da je uvođenje eura još samo dodatno pojačalo količinu kockanja i količinu vremena provedenog u kockanju. Naravno, zato što mi je 100 eura bilo ekvivalentno 100 kuna. (ST7)

Neki su sudionici također naglasili da je nakon prelaska na euro došlo do povećanja iznosa minimalnih uloga, zbog čega su morali trošiti više novca na kockanje.

Prije je minimalni ulog bila 1 kuna ili 2 kuna u većini kladionica, a sad je u nekim kladionicama to 25 centi ili 1 euro. Isto, i na automatima je sada minimalni ulog 10 centi, a prije je bilo 10 lipa. (PBSVI2)

Sukladno tome, sudionici su govorili i o tome koliko su novca u prosjeku trošili prije uvođenja eura i nakon uvođenja eura, na temelju čega je vidljivo da su za kockanje u eurima trošili značajno više novaca, ne uviđajući razlike u stvarnim iznosima između

kuna i eura, već su se samo fokusirali na nominalnu vrijednost novca (Hsu, 2022). Na temelju ovoga uočljiva je iluzija kontrole, koja se javlja kada osoba vjeruje da ona kontrolira ishod koji se zapravo ne može kontrolirati (Orgaz i sur., 2013). Prilikom prelaska na euro, ovisnici o kockanju suočili su se s valutom koja ima manju nominalnu vrijednost u odnosu na prethodnu valutu. Stoga su uloge doživjeli kao značajno manje, što je pojačalo njihovu iluziju kontrole, budući da su se osjećali spremnijima stavljati uloge koje smatraju manjima, vjerujući pritom da lakše i bolje mogu upravljati ishodima kockanja.

Nadalje, činjenica da su sudionici trošili značajno više novca na kockanje nakon uvođenja eura sugerira i jaču izraženost selektivnosti u obradi informacija (Jacobsen i sur., 2007). Naime, s obzirom na to da prijelaz na novu valutu često uključuje pogrešnu procjenu vrijednosti novca izraženog u novoj valuti, većina sudionika nije bila vješta u pretvaranju vrijednosti uloženog novca iz eura u kune, što je dovelo do toga da uloge doživljavaju kao manje rizične i sukladno tome postaju još angažiraniji u kockanju, fokusirajući se pritom na prilike vezane uz kockanje i zanemarujući rizik. Dodatno, pojačana selektivnost u obradi informacija može dovesti do toga da ovisnici pogrešno interpretiraju svoje dobitke i gubitke, fokusirajući se pritom na uzbuđenje i sreću koju osjećaju kod dobitaka, bez uočavanja točnih iznosa gubitaka u novoj valuti.

Prije uvođenja eura sam imao nekakvu granicu od 1 500 kuna, a kad je došao euro, bilo je isto toliko, samo u eurima, ako ne i više. Meni pojam o 2 000 eura nije predstavljao ništa. Ja sam imao osjećaj kao da je to možda 2 000, 4 000 ili 5 000 kuna, a ne 15 000 kuna. (PBSVI3)

Prije uvođenja eura to je bilo za vikend maksimalno 200 kuna, a kad je došao euro to je bilo 200, 300 eura. Ja sam samo prebacila kune u eure. (PBSVI8)

U kunama je bilo 20, 50 ili 100, a u eurima isto toliko. (PBSVI9)

Prosjek je bio par stotina kuna, a sada je sigurno bio 200, 300 eura. (ST4)

Nekolicina sudionika navela je da uvođenje eura nije imalo utjecaj na njihovu potrošnju novca za kockanje, što objašnjavaju činjenicom da su bili upoznati s valutom eura, budući da su ranije živjeli u inozemstvu ili s činjenicom da su tijekom kockanja izgubili pojam o novcu i da im je bilo svejedno bez obzira na to o kojoj se valuti radi.

Živio sam u Sloveniji tri godine tako da sam se naviknuo na euro i onda sam se opet u Hrvatskoj prebacio na kune pa je ubrzo došao euro tako da sam imao svjesnost o euru i da to nije neka razlika. (PBSVI5)

Više čak da nije jer tada sam već izgubio pojam o novcu, bio to euro ili funta... Iskreno, bilo mi je svejedno, samo da se igra. (PBSVII1)

Sudionici koji su naveli da ne smatraju da je uvođenje eura imalo negativan utjecaj na njihovu potrošnju novca za kockanje su rekli da im je preračunavanje eura u kune pomoglo da shvate koliko novca zapravo troše, što Hsu (2022) navodi kao jednu od efektivnih strategija dobivanja točne predodžbe o stvarnom iznosu novca prilikom prelaska na novu valutu.

Mislim da je bila ista svota. Nekad sam znao preračunavati, npr. da je 150 eura otprilike 1 100 kuna jer nisam ja baš ni imao nekakve velike iznose. Došao bih do nekog novca, ali nije to bilo kao da imam milijune. To su bile nekakve iste svote kao što su bile kune, samo što su bile izražene u eurima. Nije 1 500 kuna nego je 200 eura. (PBSVII1)

Ispitanici su također govorili o tome kako im se bilo teško naviknuti na euro kao na novu valutu, što objašnjavaju time da i prije nisu znali najbolje upravljati financijama.

Sada je velika promjena zbog programa u kojem jesam i zbog liječenja, ali u trenutku kad je euro ušao stvarno je bilo jako teško za prilagoditi se. Pa ne znam, sve je to nekako išlo svojim tokom i nisam bio netko tko je vodio brigu o financijama. Doslovno samo kako je bila kuna, kao da smo i ostali na kunama. (PBSVII1)

Ja sam od početka napravio grešku što sam gledao na euro kao na kunu. 10 eura, meni je to bilo 10 kuna. Trenutno ne, sad sam svjestan da je euro 7.5 kuna, a da nije 1 kuna. Ja osobno s novcem nisam baratao najbolje i kad nisam kockao. Trošio sam užasno puno i prije tako da kada je uveden euro, pogotovo još je sve i poskupilo, trošio sam praktički kao da su bile kune. (PBSVI2)

Još uvijek se tražim kao i ostali, ali smo sad već razvili neke svoje metode da se preračuna prije kupnje u kune i da se malo razmisli je li to nešto 3 eura ili je zapravo 20 i nešto kuna. Dosta nezgodno. Mislim zapravo ta nepoznanica i baratanje s novom valutom da je to bio i još uvijek je problem. (ST6)

Neki su sudionici naveli da im je prikaz stanja bankovnog računa i plaće u eurima uzrokovao osjećaj kao da raspolažu s puno manje finansijskih sredstava i zbunjenost, što stvara osjećaj siromaštva, budući da su samo bili usmjereni na nominalnu vrijednost, ne imajući znanja o strategijama konverzije (Hsu, 2022), što Gärling i Thøgersen (2007), navode kao jednu od pojava koja je učestala prilikom prelaska na novu valutu.

Sad trenutno dok sam tu u bolnici imamo dnevni limit od 4 eura i počinjem shvaćati i više cijenim nego prije. To još nije onako kako bi trebalo biti, ali je bolje. Na početku mi je bilo grozno... užas. Sama činjenica kada bih vidio svoj bankovni račun, prije sam imao 100 000 kuna na računu, a onda se to pretvorilo u 13 000 nečega. Jedna nula manje... ne znam kako bih to točno opisao. (PBSVI3)

Ne, ni sada se nisam dobro prilagodila, posebno zato što nemam pristup novcu. Možda je došlo do malog pomaka jer su se kune skroz maknule i cijene su se počele prikazivati samo u eurima. Ali dan danas, ja još uvijek usporedim s kunama. Možda ne u tolikoj mjeri koliko ranije, ali još uvijek ne mogu prihvatiti da nema kune. Prikaz plaće na računu je meni bio vizualno užasan. Meni je od plaće 9 000 kuna, bilo prikazano 1 200 eura. Ja sam imala osjećaj kao da sam dobila 1 200 kuna. (PBSVI7)

Sudionici su se također osvrnuli na to jesu li se njihova sredstva plaćanja u svakodnevnom životu promijenila nakon uvođenja eura, odnosno na to plaćaju li nakon uvođenja eura češće gotovinom ili karticom. Više od polovice ispitanika navelo da je su i prije i nakon uvođenja eura češće plaćali gotovinom. Iako Hayrapetyan i Petrosyan (2023) navode da bi plaćanje gotovinom trebalo izazvati veću psihološku bol, budući da je potrošnja novca direktno vidljiva, kod ovisnika o kockanju to nije slučaj.

Češće sam plaćao gotovinom. Uvijek sam imao neku gotovinu kod sebe, posebno ako sam dobio neki novac. (PBSVI6)

Trenutno ne plaćam s ničim, ali do programa sam češće plaćao gotovinom. Općenito sam uvijek plaćao gotovinom. Nije u tom smislu bilo nikakve promjene zbog eura. (PBSVI9)

Ja sam gotovo uvijek plaćao gotovinom, i prije i nakon uvođenja eura. Bolje sam gotovinom baratao u kockanju i u privatnom životu. (ST6)

Ispitanik ST5 je naveo da smatra da bi prilikom plaćanja karticom, mogao vidjeti minuse na bankovnom računu, što bi na njega negativno utjecalo te zbog toga češće bira plaćanje gotovinom.

Većinom je gotovina. Da plaćam s karticom, na kartici bi ostali svi minusi. (ST5)

Sudionik PBSVII0 rekao je da podjednako plaća i gotovinom i karticom, iako smatra da bi bilo bolje plaćati više u gotovini, budući da bi onda više razmišljao o vrijednosti novca.

Mislim da je podjednako, iako mislim da bi bilo pametnije plaćati gotovinom jer čovjek kad mu novci prođu kroz ruke više misli o vrijednosti samog novca. (PBSVII0)

Dvije su sudionice navele da češće plaćaju karticom iz navike ili zato što se prilikom plaćanja karticom ne moraju brinuti oko plaćanja centima.

S karticom sam češće plaćala. Samo iz navike. (PBSVI7)

Karticom. Kod gotovine su stalno neki izgovori, 2, 3 centa, a s karticom je to točno. (PBSVI8)

Nakon uvođenja eura, ispitanici također troše više novca prilikom svakodnevne kupovine.

Što se mora kupiti, kupi se. Više se odrazilo na kockanje. Troši se više sigurno. Na primjer, računaš 2, 3, 5 eura nije to ništa, za zapravo to je više nego što je prije bilo. (ST2)

Prije kada je nešto koštalo 15 kuna, to ne bih kupio, a sada kada vidim cijenu od 1.5 ili 2 eura, sad kupim. Jeftinije mi zvuči, ali nije. Više novca. (ST3)

Tako da nije isto baratati s plaćom od 6000 kuna i od 800 eura. Jednostavno imaš osjećaj kao da ta plaća nema vrijednost, da taj novac ima manju vrijednost nego prije, a zapravo je uvođenje eura dovelo do povećanja plaća, a efektivno rekao bih da sad kupujem puno manje stvari za puno više novaca. Naravno da više trošim, bar mi se tako čini. To je isto kao i što sam rekao za kocku, 100 eura jednako je 100 kuna. (ST7)

Sudionik ST4 naveo je da sada troši manje novca, budući da više pazi na potrošnju novca za kupovinu nego ranije zbog povećanja cijena.

Sve gore i gore i sve više se pazi na to. Vjerujem da i sami odete u trgovinu i vidite što se može kupiti za 20 eura. Prije se sa 200 kuna moglo nešto kupiti, a sad je to jedan drugi problem cijele države, ali sigurno se osjeti u džepu razlika između eura i kuna. Mislim da ne trošim više novaca, ali manje puta idem u trgovinu jer pazimo supruga i ja na potrošnju. Sada je došlo vrijeme kada je sve gore i gore. (ST4)

Psihološke posljedice uvođenja eura na ovisnike o kockanju

Potvrđena iluzija eura kod ovisnika o kockanju pojačala je psihološke posljedice kockanja. Iluzija stvarne vrijednosti uloženog novca potaknula je sudionike na veća ulaganja u odnosu na ulaganja u ranije važećoj valuti, pružajući im osjećaj uzbuđenja i posljedično osjećaj sreće i zadovoljstva.

To je bio dobar osjećaj, to je budilo u meni nešto za što nisam uviđao da je problem. Smatrao sam da je to u redu i da je prihvatljivo sve dok nisam došao pred zid i shvatio da je to veliki problem. To je bila sreća kad se dobije neki dobitak, tuga i bijes kad se izgubi novac... Svega je tu bilo, puno emocija. (PBSVII)

Osjećao sam adrenalin, kao da nisi tu. Ja sam svjestan da kockam i što se može dogoditi, ali si u glavi nekako posložim – to će se riješiti i nastavim dalje još jače. (PBSVI3)

Tijekom kockanja uvijek iščekujete, to vas drži – taj dopamin i adrenalin. Nije mi bilo bitno jesam li dobio ili ne. Najveći mi je dobitak bio ustvari najgori trenutak. Taj dopamin me je hranio. (PBSVI4)

Bilo je faza od totalnog uzbuđenja do groznog osjećaja gađenja zato što sam skrivala da kockam, nitko to nije znao. (PBSVI7)

Doza iščekivanja je imala svoju čar, osjeća zadovoljstva i sama ta vizualizacija, maštanje o dobitku od milijun, dva da će se to kad tad dogoditi po teoriji vjerojatnosti je zapravo loše. (PBSVI10)

Nakon dobitka, kod sudionika su se pojavile emocije sreće i uzbuđenja, dok nakon gubitka slijede tuga, bijes, beznade i posramljenost.

Prilikom dobitka imao sam osjeća ushita, sreće zbog lako zarađenog novca. Čovjek ima manje motiva za raditi neke poslove koji su teži kako bi se stekla jednaka

količina novca. To nam je sad objašnjeno i da se luči dopaminski učinak, što je plodno tlo za razvijanje ovisnosti. Međutim, kad su bili gubitci bio je osjećaj praznine i beznađa. Metaforički rečeno svijet je bio crno-bijeli u periodima gubitka, a u periodima dobitka sve je to bilo opravdano i čovjek onda negira sve te negativne osjećaje i misli da je sve s puno više boja, možda i pretjerano više zato što su tu znali biti jako veliki iznos i lako stečen novac. (PBSVII0)

Nakon dobitka sam se osjećao kao da sam riješio sve svoje probleme, a zapravo nisam ništa napravio, nego sam se s tim još više zakopao. Nakon gubitka bih se osjećao posramljeno i pitao bih sam sebe kako se mogu tako ponašati i zbog čega to radim opet. Užasno. (ST7)

Nekoliko je sudionika također izdvojilo da su se u početku nakon dobitaka osjećali sretno, a nakon gubitaka bijesno. Međutim, nakon određenog vremena počeli su biti ravnodušni prema dobitcima i gubitcima.

U početku je to bila velika sreća, a pred kraj više nije imalo nikakvo značenje, bilo je svejedno je li to gubitak ili dobitak. Samo je bilo važno igrati. Nakon gubitka je u početku bila velika ljutnja i bijes, a kasnije stvarno više nije bilo bitno. (PBSVII)

Nadalje, nakon gubitaka kod sudionika se javio osjećaj da čim prije moraju vratiti izgubljeni novac, što su pokušavali ponovnim kockanjem, a što ih je dalje vodilo u dodatno pogoršanje ovisnosti.

Da, onda sam više puta u danu uplaćivao listiće da se vrati to izgubljeno. (PBSVII)

Uvijek, svaki dan. Vjerovao da ću dobiti nekakav ogroman gubitak koji će me izvući. Uvijek sam se pokušavao izvući nekim dobitkom za novac kojeg sam izgubio dan ranije. S tim sam mislima uvijek išao u casino. (PBSVI4)

Vjerojatno da. To sam pokušavao na isti način, ali onda uđeš još dublje u kockanje, to je začarani krug. (ST4)

Da, uvijek. Manifestiralo bi se na način da bi se ponašao iracionalno i uznemireno i izgubljeno. (ST7)

Za razliku od njih, sudionica PBSVI8 navela je da nakon gubitka nije osjećala da čim prije mora vratiti izgubljeni novac, budući da je postala ravnodušna prema gubitcima.

To je baš prešlo u ravnu crtu, nisam uopće ni razmišljala da moram vratiti taj novac. (PBSVI8)

Isto tako, sudionik PBSVI9 je naveo da ni on nakon gubitka nije osjećao da mora vratiti izgubljeni novac, budući da je samo kockao radi zabave.

Ne jer nikad to nisam radio zbog poduplavanja, npr. ako dobijem 50 i očekujem da ću dobiti 500, nego iz potrebe za zabavom. (PBSVI9)

Nadalje, ono što također karakterizira ovisnike o kockanju je i snažna želja za osvajanjem još novca nakon dobitka (Američka psihijatrijska udruga, 2014). Samim time, kod ovisnika dolazi do gubitka kontrole nad kockanjem zbog čega često ostanu i bez prethodno osvojenih sredstava (Bolen i Boyd, 1968).

Da, nikad dosta. Ako dobijem 7 500 eura, mislim zašto nisam dobio 10 000 pa od 7 500 eura napravim 10 000 i onda na kraju izgubim sve. (PBSVI3)

Naravno, skoro svaki put. Kad bih dobio neki iznos uz pomoć kojeg mogu reći da sam u plusu, onda bi možda stao dan, dva, ali bi se nakon toga ponovno javila ideja da bi možda mogao sad dobiti još više i onda bih prvo krenuo polako i pažljivo kockati, uz manje iznose, ali onda te povuče i onda budem u istom problemu. (ST7)

Dvoje je sudionika navelo da nisu imali želju za osvajanjem još novca, budući da sebe inače smatraju skromnim osobama.

Ne. Ja inače nisam neki materijalist tako da nisam nikad imala želju da dobijem neki veći iznos. (PBSVI8)

Uvažavajući iluziju eura, ovisnost o kockanju pojačala je negativne posljedice na ovisnike o kockanju. Sudionici su naveli da su kod njih bile prisutne promjene raspoloženja, problemi sa spavanjem, nemogućnost kontrole emocija, agresivnost, impulzivnost i razdražljivost, što Fong (2005) navodi kao jedne od najučestalijih.

Da, misaoni i kognitivni procesi su bili usmjereni na praćenje rezultata i statistika. Nekako sam zdrave prioritete zamijenio nezdravima i čovjek postane kao

zombi. Imao sam probleme sa spavanjem, bio sam impulzivan, eksplozivan i razdražljiv, posebno u zadnjem periodu kockanja, tih zadnjih pola godine kad sam prokockao najviše novaca. (PBSVII0)

Da, nisam mogao spavati. Bijes je iz mene izlazio, nisam znao kontrolirati svoje emocije. Jako puno sam smršavio. I fizički i psihički se jako odrazilo na mene. (PBSVII)

Da, nesanice definitivno. Nisam mjesecima mogao mirno spavati, budio bih se. Nisam imao suicidalne misli, ali nesanicu definitivno. Osjećao sam nervozu i stres. (PBSVI3)

Sudionik PBSVI2 naveo je da je kod njega došlo do veće anksioznosti i napadaja panike, od kojih je patio i prije kockanja.

Da, iako sam i prije kockanja bio anksiozan i imao napadaje panike pet godina, ali mogao bih reći da se pogoršalo. Jedno sam vrijeme pio i dosta više tableta za smirenje. (PBSVI2)

Također, kod nekih je sudionika došlo do slabljenja pamćenja, odnosno češćeg zaboravljanja.

Da, na način da sam se jednostavno osjećao glupo, kao da ne mogu ništa zapamtiti. Ako sam trebao nešto sutra napraviti, ne bih se mogao sjetiti što. Sve bih zaboravljao. (PBSVI4)

Kod sudionika je često također prisutan i osjećaj grižnje savjesti i krivnje zbog nepromišljene potrošnje novca te laži i manipuliranja s drugim osobama (Fong, 2005).

Svakodnevno. Ne radi tog čina kockanja kao kockanja, nego radi tih svih laži, posuđivanja novca i skrivanja svega. Doslovno živiš u laži. (PBSVI3)

Jako puno puta se javio osjećaj krivnje i grižnje savjesti. To je prisutno cijelim putem kockanja. Osjećaj da lažem druge i veliki, veliki osjećaj krivnje. (PBSVII0)

Uvijek. Manifestiralo bi se lupanjem po nečemu, okrivljavanjem sebe. Onda ne bi kockao dva dana i treći bi se dan opet vratio. (ST7)

Sudionik PBSVI2 naveo je da nije osjećalo grižnju savjest nakon kockanja, budući da je bio ravnodušan jer je znao da stalno ima pristup novcu.

Ne, zato što sam došao do toga da me bilo briga hoću li dobiti ili izgubiti. Radio sam na poslu na kojem sam uvijek imao pristup novcu i znao sam da ću svaki dan moći uzeti novce i da ću imati opet za kockanje, cigarete i hranu. Nikad mi nije bilo upitno hoću li imati što za jesti idući dan. (PBSVI2)

Socijalne posljedice uvođenja eura na ovisnike o kockanju

Veći financijski gubitci koji su bili pojačani iluzijom eura stvorili su teže socijalne posljedice na ovisnike o kockanju. Sudionici su iskazali izrazite negativne učinke na njihov odnos s članovima obitelji, kojeg su karakterizirale laži, manipulacija, stalne svađe, nedostatak komunikacije i bježanje od problema (Fong, 2005).

Jako puno. Kad se sve saznalo, to je jako puno pogodilo obitelj. Vidjeli su oni i prije na meni da postoji neki problem, ali nisu otkrili koji, tako da je to jako puno utjecalo na obitelj. Uništi se obitelj od strane nas jer nismo kockali samo s novcem nego i s njihovim emocijama i svime. Sve se saznalo kad sam pronevjerio novac u firmi i sve je izašlo na vidjelo. Bio sam zapravo prisiljen priznati koji je problem. (PBSVII)

Užas, svađe u cijeloj obitelji, ne samo između nas četvero, nego se to sve proširi i na ostale članove. Laži, skrivanja... (PBSVI3)

Užas, katastrofa. Oni su bili pod stresom zbog mene i posramljeni samo što mene nije bilo briga. Nisam ih ni primjećivao, ali narušilo je naš odnos jako. (PBSVI4)

Konstantno laganje, manipulacija, uzimanje obiteljskog novca. Uzimao bih nešto novca i od supruge i onda bi nastali problemi. Jednostavno svađe... Djeca su odrastala u napetoj okolini. (ST7)

Dodatno, više je od polovice sudionika navelo i negativne utjecaje kockanja na njihovu produktivnost na poslu i na uspješno izvršavanje obveza na poslu ili studiju, pri čemu su izvijestili o manjku koncentracije i motivacije za izvršavanjem radnih zadataka, što se smatra jednom od učestalih posljedica kod ovisnika o kockanju (Fong, 2005). Uvažavajući potvrđenu iluziju eura, ove su pojave dodatno pojačane uvođenjem nove valute.

U početku nije imalo nikakvog utjecaja, posao je bio posao. Radio sam u sportskoj kladionici i mislim da je to dosta utjecalo na moju bolest da se ekspresno ode u neke

situacije, ali pred kraj je posao počeo patiti zbog kockanja svakako. Nisam ispunjavao sve zadatke radi tih problema i dugova. Misli su bile usmjerene na sve drugo, osim na posao. (PBSVII)

Katastrofa... bio sam fizički na poslu. Nisam bio kao tu danas glavom i umom nego jer sam morao imati neki prihod pa sam se natjerao da ipak nešto radim jer sam trebao doći do novaca. Samo radi toga sam išao na posao. Kad sam imao velike dobitke, uvijek sam čekao ujutro da casino opet otvori, a kad sam igrao online ne bih ni došao na posao, dok ne bih potrošio iznos. Jednostavno to je bilo jače. (PBSVI4)

Nisam bio koncentriran i nisam imao motivacije, cijeli dan je u glavi bilo kockanje. Otišao bih na predavanje i kasnije bih nešto malo ponovio, ali nisam imao koncentracije. (PBSVI9)

Međutim, neki su sudionici rekli da su uspješno mogli odvojiti posao od kockanja te da sama ovisnost nije imala utjecaja na njihovu produktivnost na poslu.

To sam stvarno uspio nekako razdvojiti, ne znam ni sam kako. Nije utjecalo na posao i obveze. Uspio sam kocku držati podalje od posla jer sam znao da ako ostanem bez posla, da bi propao skroz. (ST7)

Također, kockanje popraćeno iluzijom eura negativno je djelovalo i na sudionikove odnose s prijateljima, na način da su smanjili komunikaciju s njima i udaljili se od njih, budući da su većinu vremena bili zaokupljeni kockanjem, što je jedna od posljedica koja je također potvrđena u istraživanju koje su proveli Bergh i Kühlhorn (1994).

Prestao sam ići na kave, puno sam puta odbijao pozive kad su me zvali vani, čak i za novu godinu i ostao sam sam doma. Potpuno sam smanjio kontakt s prijateljima. (PBSVI2)

Otuđila sam se. Nisam imala vremena za sve to. Loše. Sad sam vratila kontakt s prijateljima. (PBSVI8)

Izgubili su povjerenje u mene. Izgubio sam kredibilitet u smislu da mi zaista više ne vjeruju oko nekih stvari. Onoliko vremena koliko sam to radio, sad treba deset puta više vremena da se vrati povjerenje i da se sve vrati na staro. Čovjek izgubi neki društveni

integritet i validaciju, ljudi te ne cijene više i ne validiraju te kad neku osobu od riječi. (PBSVII0)

Neki su sudionici naveli da samo kockanje nije imalo značajan utjecaj na njihov odnos s prijateljima, budući da su ti prijatelji kockali skupa s njima. Ono što je ugrozilo njihov odnos bila je promjena u ponašanju ispitanika uslijed odlaska na liječenje.

Nije imalo velikog utjecaja jer su svi isto kockali. Više je utjecala sad ova moja promjena i micanje od kocke. Tu se više pokazalo da smo razišli puteve jer oni ne vide još svoj problem. Nisam više s nikim od njih u kontaktu, promijenio sam cijelo društvo. (PBSVII)

Nadalje, većina sudionika istaknula je da smatraju da njihov ugled u društvu nije bio ugrožen zbog ovisnosti o kockanju, što objašnjavaju time da su vješto prekrivali svoj problem i da je samo nekoliko osoba bilo upućeno u njihov problem, što je moguće povezati s osjećajem srama i krivnje koje su ranije naveli (Pchajek i sur., 2023).

Smatram da nije jer nitko nije znao koliki je problem. (ST3)

Mala je sredina, ali ja sam to dobro prekrivao. Ne zna veliki broj ljudi tako da smatram da čak i nije utjecalo jer se ne zna. Vjerojatno da zna više ljudi utjecalo bi sigurno. (ST7)

Ne bih rekla... Rekla sam najboljoj prijateljici i kumi, ali oni su to prihvatili. (PBSVI8)

Metodološki nedostaci

S obzirom na primijenjenu metodologiju potrebno je naglasiti određene nedostatke ovoga istraživanja koji su mogli utjecati na rezultate. Uzimajući u obzir neistraženost teme te nemogućnost usporedbe formuliranih pitanja s prethodnim istraživanjima, mogući su određeni propusti, poput nedovoljne obuhvatnosti i detaljnosti. Dodatno, budući da je analizu rezultata istraživanja radila sama istraživačica, potrebno je uzeti u obzir njezinu subjektivnost u tom postupku. Nadalje, uzimajući u obzir činjenicu da su sudionicima postavljena pitanja o njihovoj ovisnosti o kockanju, moguće je da je kod nekih sudionika bio prisutan manjak motivacije za sudjelovanjem i davanjem opširnijih odgovora na tu

temu, osobito kod onih sudionika koji su na početku terapijskog procesa. Isto tako, budući da su sudionicima postavljena brojna pitanja o njihovim iskustvima s kockanjem, moguće je da je takav način postavljanja pitanja kod nekih sudionika izazvao određenu razinu anksioznosti jer se mnogi od njih nerado prisjećaju svoje ovisnosti. Nadalje, budući da većina sudionika u istraživanju, osim trojice koji pohađaju studij i jednog ispitanika koji je sveučilišni prvostupnik, ima srednju stručnu spremu, postavlja se pitanje bi li rezultati bili drugačiji ukoliko bi u istraživanju sudjelovalo više sudionika s višim stupnjem obrazovanja. Nadalje, gotovo su svi sudionici mlađe životne dobi. Stoga nije dobiven potpuni uvid u to bi li uvođenje eura imalo drugačije posljedice na sudionike različite životne dobi. Isto tako, u istraživanju je sudjelovalo 18 sudionika, zbog čega postoji ograničenje generalizacije rezultata na populaciju ostalih osoba ovisnih o kockanju. Isto tako, svi su sudionici tijekom provedbe intervjua bili na liječenju od ovisnosti o kockanju, što je moglo utjecati na njihovu percepciju iluzije eura i psihosocijalnih posljedica uvođenja eura, zbog čega bi rezultati mogli biti drugačiji ukoliko bi u istraživanju sudjelovale osobe koje su ovisne o kockanju, ali koje nisu uključene u tretman liječenja. Nadalje, buduća bi istraživanja mogla obuhvatiti i efekt iluzije novca i psihosocijalnih posljedica uvođenja eura u općoj populaciji. Budući da su rezultati ovoga istraživanja ukazali na povećanu potrošnju novca za kockanje nakon uvođenja eura kod većine sudionika, ali ne i kod svih, kvantitativnim istraživanjem mogao bi se dobiti dublji uvid u to koje su karakteristike sudionika pridonijele tome, poput osobina ličnosti ili prethodnih iskustava s novom valutom. Konačno, s obzirom na činjenicu da su rezultati ovog istraživanja ukazali na to da su ovisnici o kockanju više fascinirani brojevima, u odnosu na dobitke, buduća bi se istraživanja trebala usmjeriti na eksperimentalno provjeravanje ove pojave. S obzirom na činjenicu da do sada ne postoje slična istraživanja na ovu temu, ovo je istraživanje bilo preliminarno s ciljem istraživanja postojanja fenomena iluzije eura u populaciji ovisnika o kockanju, uslijed kojeg dolazi do pojačanog negativnog utjecaja kockanja na psihosocijalno funkcioniranje pojedinca, u čemu se očituje doprinos ovog istraživanja. Rezultati ovog istraživanja mogli bi se primijeniti u području kliničke i socijalne psihologije, budući da su istraživanjem dobiveni preliminarni nalazi o utjecaju uvođenja eura na psihičko i socijalno funkcioniranje ovisnika o kockanju.

Zaključak

Ovisnost o kockanju karakterizira gubitak kontrole nad samim postupkom kockanja uslijed želje za postizanjem dobitka, što stvara psihosocijalne posljedice na ovisnike o kockanju. One mogu dodatno biti pojačane iluzijom novca. Cilj ovoga istraživanja bio je istražiti koje je percipirane psihosocijalne posljedice uvođenje eura u Republici Hrvatskoj ostavilo na ovu populaciju. Provedbom dubinskih intervjua s pacijentima koji su bili u procesu liječenja od ovisnosti o kockanju dobiven je detaljan uvid u psihološke i socijalne posljedice koje su nastale kao rezultat prelaska na novu valutu. Većina je sudionika, uslijed iluzije eura, izvijestila o značajno većim iznosima novca koje su ulagali u kockanje nakon uvođenja eura, u odnosu na vrijeme kada je valuta bila kuna, zbog čega je došlo do pogoršanja njihovog financijskog stanja. Sukladno tome, sudionici su stvarali veće dugove, a što je posljedično negativno utjecalo na njihovo mentalno zdravlje, odnos s obitelji, prijateljima i na uspješno izvršavanje obveza na poslu.

Literatura

- Alessi, S. M. i Petry, N. M. (2003). Pathological gambling severity is associated with impulsivity in a delay discounting procedure. *Behavioural processes*, 64(3), 345-354.
- Američka psihijatrijska udruga (2014). *DSM-5 Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje*. Naklada Slap.
- Bagby, R. M., Vachon, D. D., Bulmash, E. L., Toneatto, T., Quilty, L. C. i Costa, P. T. (2007). Pathological gambling and the five-factor model of personality. *Personality and Individual Differences*, 43(4), 873–880.
- Bergh, C. i Kühlhorn, E. (1994). Social, psychological and physical consequences of pathological gambling in Sweden. *Journal of Gambling Studies*, 10(3), 275-285.
- Bittschi, B. i Duppel, S. (2015). Did the introduction of the euro lead to money illusion? Empirical evidence from Germany. *Empirical Evidence from Germany. ZEW-Centre for European Economic Research Discussion Paper*, (15-058).
- Bolen, D. W. i Boyd, W. H. (1968). Gambling and the gambler: A review and preliminary findings. *Archives of general psychiatry*, 18(5), 617-630.
- Calado, F. i Griffiths, M. D. (2016). Problem gambling worldwide: An update and systematic review of empirical research. *Journal of Behavioral Addictions*, 5(4), 592-613.
- Chóliz, M. (2010). Cognitive biases and decision making in gambling. *Psychological reports*, 107(1), 15-24.
- Del Missier, F., Bonini, N. i Ranyard, R. (2007). The euro illusion in consumers' price estimation: An Italian–Irish comparison in the third year of the euro. *Journal of Consumer Policy*, 30, 337-354.
- Đukanović, B. i Knežević-Tasić, J. (2015). *Bihevioralne zavisnosti u Srbiji*. Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- European Central Bank (10. lipnja 2024). <https://www.ecb.europa.eu/euro/changeover/croatia/html/index.en.html>
- Fong, T. W. (2005). The biopsychosocial consequences of pathological gambling. *Psychiatry (edgmont)*, 2(3), 22.
- Gomes, K. i Pascual-Leone, A. (2015). A resource model of change: Client factors that influence problem gambling treatment outcomes. *Journal of gambling studies*, 31, 1651-1669.

- Gärling, T. i Thøgersen, J. (2007). Effects of the euro changeover on consumer behaviour: Introduction to the special issue. *Journal of Consumer Policy*, 30, 303-311.
- Hasanović, M. i Pajević, I. (2018). Poremećaj kockanja – šta danas o tome znamo. *Novi Muallim –časopis za odgoj i obrazovanje*, 19(75), 7-18.
- Hodgins, D. C., Shead, N. W. i Makarchuk, K. (2007). Relationship satisfaction and psychological distress among concerned significant others of pathological gamblers. *The Journal of nervous and mental disease*, 195(1), 65-71.
- Hollander, E., Buchalter, A. J. i DeCaria, C. M. (2000). Pathological gambling. *Psychiatric Clinics of North America*, 23(3), 629-642.
- Hrvatski zavod za javno zdravstvo (10. lipnja 2024). <https://ovisnosti.hzjz.hr/kockanje/>
- Hsu, T. (2022). The Effects of Money Illusion on Consumer Perception: The Euro Changeover. *Journal of Marketing Development and Competitiveness*, 16(1), 1-11.
- Jacobsen, L. H., Knudsen, A. K., Krogh, E., Pallesen, S. i Molde, H. (2007). An overview of cognitive mechanisms in pathological gambling. *Nordic Psychology*, 59(4), 347-361.
- Kaminer, V. i Petry, N. M. (1999). Alcohol & drug abuse: Gambling behavior in youths: Why we should be concerned. *Psychiatric Services*, 50(2), 167-168.
- Kooreman, P., Faber, R. P. i Hofmans, H. M. (2004). Charity donations and the euro introduction: Some quasi-experimental evidence on money illusion. *Journal of Money, Credit, and Banking*, 36(6), 1121-1124.
- Koić, E., Filaković, P., Djordjević, V. i Nadj, S. (2009). » Alea Iacta Est «(A Case Series Report of Problem and Pathological Gambling). *Collegium Antropologicum*, 33(3), 961-971.
- Ladouceur, R., Sylvain, C., Boutin, C., Lachance, S., Doucet, C., Leblond, J. i Jacques, C. (2001). Cognitive treatment of pathological gambling. *The Journal of nervous and mental disease*, 189(11), 774-780.
- Ledgerwood, D. M. i Petry, N. M. (2004). Gambling and suicidality in treatment-seeking pathological gamblers. *The Journal of nervous and mental disease*, 192(10), 711-714.
- Morasco, B. J., Pietrzak, R. H., Blanco, C., Grant, B. F., Hasin, D. i Petry, N. M. (2006). Health problems and medical utilization associated with gambling disorders: results from the National Epidemiologic Survey on Alcohol and Related Conditions. *Psychosomatic medicine*, 68(6), 976-984.

- Moreira, D., Dias, P., Azeredo, A., Rodrigues, A. i Leite, Â. (2024). A systematic review on intervention treatment in pathological gambling. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 21(3), 346.
- Muela, I., Navas, J. F. i Perales, J. C. (2021). Gambling-specific cognitions are not associated with either abstract or probabilistic reasoning: A dual frequentist-Bayesian analysis of individuals with and without gambling disorder. *Frontiers in Psychology*, 11, 611784.
- Naeem, M., Ozuem, W., Howell, K. i Ranfagni, S. (2023). A step-by-step process of thematic analysis to develop a conceptual model in qualitative research. *International Journal of Qualitative Methods*, 22.
- Novak, E., Hrustek, L., i Kutnjak, A. (2023). Utjecaj poremećaja u globalnim i gospodarskim procesima na ponašanje potrošača. *Book of Papers*, 6(1) 121-132.
- Orgaz, C., Estévez, A. i Matute, H. (2013). Pathological gamblers are more vulnerable to the illusion of control in a standard associative learning task. *Frontiers in psychology*, 4, 43464.
- Pchajek, J., Edgerton, J. D., Sanscartier, M. i Keough, M. (2023). Exploring the impact of shame and guilt on coping with gambling problems among emerging adult gamblers. *Canadian Journal of Behavioural Science/Revue canadienne des sciences du comportement*, 55(3), 177.
- Petry, N. M. (2001). Substance abuse, pathological gambling, and impulsiveness. *Drug and Alcohol Dependence*, 63(1), 29-38.
- Rantala, V. i Sulkunen, P. (2012). Is pathological gambling just a big problem or also an addiction? *Addiction Research & Theory*, 20(1), 1-10.
- Ricijaš, N. (2020). Mladi s problemima kockanja–koliko kockaju i kako vide industriju igara na sreću. *Klinička psihologija*, 13(1-2), 47-62.
- Rosenthal, R. J. i Ruggle, L. J. (1994). A psychodynamic approach to the treatment of pathological gambling: Part I. Achieving abstinence. *Journal of gambling studies*, 10(1), 21-42.
- Shed, N. W., Derevensky, J. L. i Gupta, R. (2010). Risk and protective factors associated with youth problem gambling. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 22(1), 39.
- Strømme, R., Børstad, K. H., Rø, A. E., Erevik, E. K., Sagoe, D., Chegeni, R. i Pallesen, S. (2021). The relationship between gambling problems and the five-factor model of personality: A systematic review and meta-analysis. *Frontiers in Psychiatry*, 12, 740235.

- Sulkunen, P., Babor, T. F., Cisneros Örnberg, J., Egerer, M., Hellman, M., Livingstone, C. i Rossow, I. (2021). Setting limits: gambling, science and public policy—summary of results. *Addiction*, *116*(1), 32-40.
- Torre, R., Zoričić, Z., i Škifić, B. (2010). Pojavnost i zakonodavna regulacija kockanja. *Medica Jadertina*, *40*(1-2), 27-31.
- Tucker, W., Garn, J. V. i Yang, W. (2021). Relationship between adverse childhood experiences and gambling in Nevada. *American Journal of Health Behavior*, *45*(2), 246-255.
- Zoričić, Z., Torre, R. i Orešković, A. (2009). Kockanje i klađenje – ovisnosti novog doba. *Medicus*, *18*(2), 205-209.

Prilog A

*Popis pitanja koja su postavljena sudionicima tijekom intervjua**

1. Koliko imate godina?
2. Kakvo obrazovanje imate?
3. Što ste po zanimanju?
4. Odakle ste?
5. S kim živite?
6. Kako ste počeli s kockanjem?
7. Kojom ste se vrstom kockanja bavili?
8. Je li netko u Vašoj obitelji imao slične probleme?
9. Koliko ste često kockali?
10. Jeste li kockali sami ili u društvu?
11. Što Vas je motiviralo da ponovno kockate nakon gubitka?
12. Koliko ste novca ukupno potrošili?
13. Na koji je način kockanje utjecalo na Vaše financijsko stanje?
14. Smatrate li bi Vam bilo lakše potrošiti 13/130 eura, u odnosu na 100/1000 kuna?
15. Kako na Vas djeluje dobitak od 13/130 eura i 100/1000 kuna? Koji dobitak jače doživljavate?
16. Kako na Vas djeluje gubitak od 13/130 eura i 100/1000 kuna? Koji gubitak jače doživljavate?
17. Je li Vam lakše potrošiti kovanice od 3 eura ili papirnatu novčanicu od 20 kuna? Zašto?
18. Je li uvođenje eura imalo utjecaj na Vašu potrošnju novca za kockanje?
19. Koliko ste novca u prosjeku trošili svaki put kada ste kockali prije uvođenja eura i nakon uvođenja eura?
20. Kako biste procijenili svoju prilagodbu na euro sada, u odnosu na period neposredno nakon uvođenja eura? Što je najviše utjecalo na to da se niste bolje prilagodili?
21. Nakon uvođenja eura, plaćate li češće nego prije gotovinom, karticom ili podjednako?

22. Na koji se način uvođenje eura odrazilo na Vašu kupovinu u svakodnevnom životu? Trošite li više ili manje novca u odnosu na vrijeme kada je valuta bila kuna?
23. Kako ste se osjećali tijekom kockanja?
24. Kako ste se osjećali nakon dobitka novca, a kako nakon gubitka?
25. Jeste li nakon gubitka osjećali da morate vratiti čim prije izgubljeni iznos?
26. Jeste li nakon dobitka imali snažnu želju da osvojite još?
27. Je li kockanje negativno utjecalo na Vaše mentalno zdravlje?
28. Je li kockanje loše utjecalo na Vaš ugled u društvu?
29. Jeste li ikada osjećali grižnju savjest nakon kockanja?
30. Na koji je način kockanje utjecalo na Vaš odnos s obitelji?
31. Na koji je način kockanje utjecalo na Vaš posao i uspješno izvršavanje obveza?
32. Na koji je način kockanje utjecalo na Vaš odnos s prijateljima?
33. Kako ste se odlučili na liječenje?
34. Čime ste najzadovoljniji na liječenju i što Vam je najviše pomoglo?
35. Kako sada gledate na Vaš problem s kockanjem?
36. Imate li podršku Vaše obitelji tijekom liječenja?
37. Kako Vaša obitelj gleda na Vaš problem s kockanjem?
38. Što mislite kako će Vaš život izgledati nakon liječenja?
39. Imate li planove za budućnost?

**Sudionici su prije početka intervjua bili upoznati s temom rada te su na sva navedena pitanja trebali odgovarati iz perspektive nakon uvođenja eura.*

Prilog B

Prikaz tema i pripadajućih kodova generiranih istraživanjem

Iluzija eura i posljedice na potrošnju novca za kockanje	Percepcija iznosa izraženih u eurima
	Povećanje minimalnih uloga nakon uvođenja eura
	Gubitak pojma o novcu
	Povećana potrošnja novca za kockanje nakon uvođenja eura
	Zahtjevnost prilagodbe na novu valutu
	Osjećaj siromaštva
	Podjednako plaćanje gotovinom i karticom
	Povećana potrošnja novca u svakodnevnom životu
Psihološke posljedice uvođenja eura na ovisnike o kockanju	Osjećaj uzbuđenja nakon dobitka
	Osjećaj bijesa nakon gubitka
	Težnja za vraćanjem izgubljenog novca
	Želja za osvajanjem još novca
	Promjene raspoloženja
	Problemi sa spavanjem
	Problemi s pamćenjem
Osjećaj grižnje savjesti i krivnje	
Socijalne posljedice uvođenja eura na ovisnike o kockanju	Pogoršanje odnosa s obitelji
	Smanjena produktivnost na radnom mjestu
	Udaljavanje od prijatelja
	Vješto prekrivanje problema s kockanjem od društva
